

HYPERKIELIOPISTA VERKKOKIELIOPPIIN – SISÄLLÖNTUOTTAJAN NÄKÖKULMA

Viime vuosikymmenen innovaatioita tietokoneavusteisessa opetuksessa olivat hypermedia ja multimedia. Multimedialla tarkoitetaan sovellusta, jossa teksti, ääni ja kuva on yhdistetty tietokoneen avulla hallittavaksi kokonaisuudeksi. Vuorovai- kuteista multimediaa nimitetään usein hypermediaksi. Käsitteenä hypermedia sisältää multimedian, mutta mihin tahansa multimediaan ei välttämättä liity assosiatiivista tiedonhallintaa, mikä kuuluu oleellisesti hypermedian ideaan. (Ekholm ja Oesch 1993.) Näistä määrittelyistä juontui myös Finn Lecturan vuonna 1997 julkaiseman cd-romin tuotenimi *Hyperkielioppi — multimediasovellus suomen kieliopista ja murteista sekä kirjakielen kehityksestä ja huollosta*.

Hyperkieliopin romppua monistettiin 500 kappaletta, jotka myytiin loppuun kolmessa vuodessa. Syksyllä 2001 Hyperkielioppi korvattiin Verkkokieliopilla, ja julkaisijana oli edelleen Finn Lectura. Verkko-versio sisältää Hyperkieliopin äänne-, muoto- ja lauseopin osiot. Sovelluksesta on hypertekstilinkkejä myös suomen murteiden, kirjasuomen kehityksen, asiakirjoittamisen ja kielenhuollon sekä pragmatiikan perusteiden verkkokursseihin. Nämä oppimateriaalit ovat aiemmin päivitettyjä versioita Hyperkieliopin vastaavista osioista, ja niiden www-versiot on julkaissut Internetix Campus.

Nykyisin puhutaan taajaan sisällöntuotannosta. Tekniikan Sanastokeskuksen esit-

tämän määritelmän mukaan sisällöntuotanto on aineiston laatimista, keräämistä ja muokkaamista sellaiseen muotoon, että sitä voidaan tarjota esimerkiksi tietoverkossa. Painettujen julkaisujen yhteydessä ei yleensä puhuta sisällöntuotannosta vaan toimitamisesta. (Tietotekniikan termitalkoot 2000.) Useimmat »sisällöntuottajat» toimivat tiedon välittäjinä ja muokkaajina niin sanotussa uudessa mediassa, jolla tarkoitetaan ennen muuta sähköistä viestintäteollisuutta ja tietokoneiden käyttöä www-julkaisemisessa. Tietoverkkojen tärkein ominaisuus on siinä, että ne vapauttavat viestinnän osapuolet ajan ja paikan siteistä paremmin kuin tähän saakka on totuttu. Tämä näky- mä antaa myös verkkojulkaisuille tulevaisuudessa aivan uusia mahdollisuuksia.

Perinteisten kielenopetuksen oppimateriaalien rinnalla ja täydennyksenä käytet- täessä hyper- ja multimediasovellukset tarjoavat ainakin seuraavia etuja:

- Itseopiskelussa ja käsikirjakäytössä tietojen etsiminen on valikkojen ja automaattisten hakutoimintojen ansiosta helppoa ja tehokasta.
- Kielen näytteet ja kielen piirteitä kuvaava teksti voidaan linkittää kaksisuuntaisesti siten, että näytteistä on yhteyksiä kuvauksiin ja kuvauksista yhteyksiä näytteisiin.
- Myös tietoteksti ja harjoitustehtävät voidaan linkittää niin, että tekstistä on yhteyksiä harjoituksiin ja harjoituksista yhteyksiä tekstiin.

▷

- Kieliesimerkeissä tekstiin voidaan yhdistää ääni. Ääninäytteitä voidaan kuunnella näyttöruutuun saatavien apuvälineiden avulla jopa vaivattomammin kuin mekaanisilla äänentoistolaitteilla.

- Asiasisältöä voidaan tehostaa myös väreillä ja havainnollistaa animaatiolla ja liikkuvalla kuvalla.

MITEN HYPERKIELIOPPI SYNTYI?

Innostuin itse hypermediasta 1990-luvun alkupuolella interaktiivisen koulutusteknologian päivillä Aulangolla Hämeenlinnassa. Tein ensin erillisen multim mediasovelluksen suomen murteista (Savolainen 1994) ja laajensin sitten harrastustani muille osaluueille, joita olin jo pitkään opettanut Joensuun yliopiston Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksen suomen kielen lehtorina. Näin halusin hankkia uusia välineitä ja menetelmiä työhöni.

Laajennusvaiheessa pyysin hankkeeseen mukaan kirjoittajiksi eräitä suomen kielen tutkijoita ja opettajia Helsingin yliopiston ja Joensuun yliopiston suomen kielen laitoksilta. Anneli Lieko (nyk. Brown) oli Hyperkieliopissa fonologian ja morfologian asiantuntija, Markku Haakana ja Anne Mäntynen kirjoittivat semantiikan osan sekä Pirkko Muikku-Werner pragmatiikan osan. Teimme etättyötä kukin tahollamme. Itse kirjoitin syntaksin osan sekä koostin murteiden, kirjasuomen kehityksen, kielenhuollon ja kieliopin opetuksen osiot. Vastasin myös koko tietokonesovelluksen käytännön toteutuksesta.

Multimedian tekemistä opittiin paljolti kantapään kautta. Toki asiantuntija-apua pyydettiin ja saatiin atk-tukihenkilöiltä ja muilta työtovereilta. Silti tekniikka pyrki pitkällisen hankkeen kuluessa karkaamaan käsistä monta kertaa. Ohjelmat ja laitteet kehittyivät huimaa vauhtia, eikä tekeillä

olevaa työtä saanut aina vaivatta siirrettyksi uuteen käyttöympäristöön. Toisaalta vaatimattomien teknisten lähtökohtien ansiosta Hyperkielioppi toimi alusta asti vikkelästi kaikissa tuolloin käytössä olleissa laiteympäristöissä.

Hyperkieliopilla ei ollut varsinaisia esikuvia, eikä vastaavaa asiakokonaisuutta lie ne aiemmin julkaistu yksissä kansissa painetussakaan muodossa. Päiväsin esipuheeni Savonlinnassa Mikael Agricolan päivänä 1997. Näin halusin ilmaista kunnioitukseksi suomen kirjakielen luojaa kohtaa. Pitkällisen ja työlään urakan valmistuttua ajattelin myös Agricolan sanoja Uuden testamentin alkupuheen loppuosasta vuodelta 1548: »Vaan jos joku tästälähin paremmin taitaa osoittaa, hänelle omi vapaa ehto annettu.»

HYPERKIELIOPIN VASTAANOTTO

Hyperkieliopista oli toistakymmentä juttua ja arvostelua sanomalehdissä sekä eräissä akateemisissa ja opetusalan ammattilehdissä (ks. www.sivua Hyperkielioppi lehdissä 1997–1998). Arvioinnit olivat kaikkiaan varsin myönteisiä. Asiasisällön pätevyyttä sekä käytön helppoutta ja hauskuuttakin kiiteltiin, sovelluksen urauurtava luonne todettiin ja tekijöille ja kustantajalle annettiin tunnustusta rohkeudesta. Toisaalta osoitettiin myös eräitä sisältöalueita, jotka olivat jääneet vähäiselle käsittelylle, sekä huomautettiin multimediatoteutuksen puutteista. Seuraavassa on näytteenä pari edustavaa sitaattia arvioinneista:

Levyn sisältö ei ole kerralla hotkaistavissa, mikä vaatii käyttäjältä pitkäjänteisyyttä ja tekee Hyperkieliopista hyvän lisän romppukäsikirjastoon. – – Hyperkielioppi käyttää hyväkseen romppujen suomia mahdollisuuksia luomatta vallankumouksellisesti uutta saati ammentamatta vanhoja keinoja mitenkään tyhjiin. Se eroaa jokapojan

toiverompuista siinä suhteessa, että sisältöä selatessa on mahdollista käyttää aivojaan täysitehoisesti. (Hannu Oittinen Helsingin Sanomissa 17.12.1997.)

Kokonaisuutena Hyperkielioppi on siis varsin kattava katsaus suomen kieleen ja sen opettamiseen. Kieliopin laajuus on samalla sekä etu että rasite: kaikkia mahdollisia asioita käsitellessään tekstit väistämättä jäävät hieman yksioikoisiksi. Perinteisiin oppikirjoihin verrattuna tietolevy on kuitenkin selvästi vaihtelevampi ja kiinnostavampi tapa päästä alkuun suomen kielen yliopistopinnoissa. Teos soveltunee myös oheismateriaaliksi kouluopetukseen, jos oppiryhmän käytössä vain on tarpeelliset välineet. (Markku Varis Virittäjässä 2/1998.)

SUOMEN KIELIOPPIA VERKKOON

Kun Hyperkielioppi oli myyty loppuun, piti ratkaista kysymys, kannattaisiko rompusta ottaa vielä lisäpainos. Keskusteluissa kustantajan edustajien kanssa tultiin siihen tulokseen, että tällä hetkellä Internet olisi kätevin kanava hypermediamuotoisen oppimateriaalin välittämiseen käyttäjille. Yleisö vain on tottunut saamaan verkon kautta monenlaisia hyödykkeitä ilmaiseksi. Kuten kirjoituksen alkuosassa mainittiin, Hyperkieliopin osioitakin oli jo aiemmin julkaistu päivitettyinä versioina mikkeliiläisen Internetix Campuksen palvelimessa. Verkkokieliopin osalta päädyttiin sellaiseen ratkaisuun, että Finn Lectura asetti www-sivuillaan julkisesti esille kaikille käyttäjille tarkoitettun esittelyversion ja tarjosi oppilaitoksille tai yksittäisille käyttäjille täyden version käyttöoikeuksia lunastettavaksi vuodeksi kerrallaan.

Verkkokielioppi on Hyperkieliopin tapaan rakenteeltaan hierarkkinen. Esittelyversion laajuus on noin kymmenesosa täyden version sisällöstä. Verkkoversio käsittelee Hyperkieliopin äänne-, muoto- ja lau-

seopin osiot, ja täydessä versiossa on yhteensä 153 htm-sivua. Siinä on runsaasti aineistonsisäisiä sekä ulkoisia hypertextilinkkejä, joista monet avaavat erillisiä ikkunoita. Äänneopin sivuilta voidaan kuunnella puhuttuja ääniesimerkkejä. Suomen kielen lisäksi kontrastiivisia ääninäytteitä on kahdeksasta vieraasta kielestä.

Jokaiselta Verkkokieliopin sivulta on suora yhteys etusivulle, sisällysluetteloon, asiahakemistoon, äänne-, muoto- ja lauseopin osioiden aloitussivuille sekä edelliselle ja seuraavalle sivulle. Sisällysluettelosta näkyvät kaikki Verkkokieliopin sivut, ja otsikot toimivat linkkeinä kyseisille sivuille. Luvut otsikoiden perässä ilmaisevat htm-sivujen laajuuden paperitulosteina. Kaikkiaan aineistosta kertyy A4-tulosteita noin 420 sivua. Asiahakemistoon on aakostettu kaikki Verkkokieliopin sivujen 383 väliotsikkoa, jotka samalla toimivat linkkeinä sivuille kyseisiin kohtiin. Samalla rivillä väliotsikon perässä on kyseisen sivun hierarkkinen numero ja pääotsikko. Myös kuvista ja kaavioista on omat hakemistot.

Erillisillä sivuilla on äänne-, muoto- ja lauseopin harjoitustehtäviä ja niiden ratkaisuja. Harjoituksissa on sekä »mikä»-tyypisiä kertaustehtäviä että ratkaisutehtäviä. »Mikä»-tehtävistä on linkkejä Verkkokieliopin sivuille niihin kohtiin, joista vastaukset löytyvät. Ratkaisutehtävien vastaukset saadaan näkyviin erilliseen ikkunaan. Harjoitusten sivuilla on yhteensä 221 numeroitua tehtävää, joista ratkaisutehtäviä on 94. Tehtävissä on yleensä useita alakohtia. A4-tulosteita harjoitustehtävistä ja niiden ratkaisuista kertyy yhteensä 75 sivua.

Täyden version sivuston ulkoasu poikkeaa jonkin verran esittelyversion graafisesta ilmeestä. Pelkistetyillä ratkaisuilla on pyritty siihen, että sovellus toimisi parhaalla mahdollisella tavalla eri selainversioissa ja vaihtelevissa käyttöympäristöissä samoin kuin paperille tulostettaessa. Teksti on aiheen

ja käsiteltävän asian vuoksi pääosassa, vaikka kuvia ja eräitä visuaalisia tehokeinojakin on käytetty. Tekstitiedon muokkauksessa on pyritty ottamaan huomioon se, että Internetin käyttäjät lukevat dokumentteja tietokoneen näytössä harvoin alusta loppuun saakka. Siksi esimerkiksi tekstuaalisissa sidoksissa ja viittauksissa on varauduttu siihen, että käyttäjä ei välttämättä ole luenut tiettyä tekstikokonaisuutta ennen sitä tekstiosuutta, joka kulloinkin on esillä.

Mielestäni kielioppien perinteinen esitystapa, jossa käytetään tiiviitä tekstikappaleita ja runsaasti esimerkkejä, sopii hyvin myös hypertekstimuotoiseen esitykseen. Verkkoympäristössä Hyperkielioppi toimii eräiltä osin joustavammin kuin rompulta käytettäessä. Esimerkiksi selaaminen on helpompaa, koska ikkunoiden ja tekstin kokoa voi vapaasti muuttaa. Myös tekstin kopiointi ja muokkaaminen opetus- ja opiskelutarkoituksiin sujuu entistä paremmin. Näin eräät romppuversion kömpelyydet, joihin lehtikritiikissä kiinnitettiin huomiota, on saatu korjatuksi.

Verkkokielioppia on tarkoitus päivittää laajasti uusimmalla tiedolla siinä vaiheessa, kun tekeillä oleva suomen kielen deskriptiivinen kielioppi on valmistunut (ks. esittelyä Kotus 2001). Muutoksia ennakoitujen Verkkokieliopin muoto-opin ja lauseopin osioissa on seuraavat viittaukset niihin ehdotuksiin, joita Maria Vilkun Suomen lauseopin perusteissa (1996) on tehty: Paikallissijojen vaihtoehtoisena nimityksenä mainitaan termi obliikvisijat ja adverbiaalinen asemaa lauseessa tarkasteltaessa viitataan nimitykseen obliikvitäydennys. Predikaatiiviadverbiaalinen yhteydessä on vastavasti mainittu termi predikaatiivinen obliikvi. Kielen yksiköitä esittelevällä sivulla kerrotaan lausekkeen käsittelyn yhteydessä, että uudessa kielioppikirjallisuudessa on haluttu tehdä ero pääsanana ja edussanan välille.

OPETTAJAN NÄKÖKULMA

Miten verkkokielioppia voi hyödyntää opetuksessa ja opiskelussa? Käyttäminen lie-nee paljolti opintojen ohjaajien kekseliäisyyden varassa. Itse näkisin, että verkkomateriaalit toimivat parhaiten hyödyllisinä lisäresursseina, mutta eivät ainakaan vielä korvaa perinteistä opetusta. Toki Verkkokielioppia voi käyttää itseopiskeluunkin — on mahdollista tulostaa tekstejä paperille, tutkia ja alleviivata kohtia, ratkoa harjoitustehtäviä omin päin ja katsoa palautteita. Itse olen jakanut opiskelijoilleni Verkkokielioppiin perustuvia opiskelumonisteita, joita tarkastellaan ja täydennetään luennoilla ja harjoituksissa. Käytän myös samasta materiaalista työstettyjä kalvoja ja heijastan välillä verkkosivuja suoraan tietokoneesta kankaalle. Ryhmäharjoituksissa opiskelijatkin istuvat ajoittain tietokoneen ääressä, eikä mikään estä heitä menemästä tälle tiedon lähteelle myös omalla ajallaan.

Opettajankoulutuksessa kontaktiope- tuksen määrää on vuosien varrella jatkuvasti vähennetty. Silti oppiainesta on nykyään kurseillani hyper- ja verkko-ohjelmien ja niihin perustuvien opetusmonisteiden ansiosta kenties enemmän kuin joskus aikai- semmin. Kuitenkaan perinteisen kielioppi- tiedon yksityiskohtia ei ilmeisesti enää omaksuta yhtä varmaksi käyttötiedoksi kuin runsaamman kontaktiope tuksen aikoi- hin. Toivoa sopii, että tulevat opettajat silti tarpeen tullen osaavat ja jaksavat hakea yksityiskohtaistakin tietoa vaikkapa ver- kosta. ■

ERKKI SAVOLAINEN

Joensuun yliopisto

Savonlinnan opettajankoulutuslaitos

PL 55

57101 Savonlinna

Sähköposti: *erkki.savolainen@joensuu.fi*

LÄHTEET

- EKHOLM, KAI – OESCH, KLAUS 1993: *Hypermedia. Opas hypertekstin ja hypermedian käyttäjälle*. Helsinki: Otava.
- Hyperkielioppi — Multim mediasovellus suomen kieliopista ja murteista sekä kirjakielen kehityksestä ja huollosta*. CD-ROM. Koostanut Erkki Savolainen. Kirjoittajat: Anneli Lieko, Markku Haakana, Anne Mäntynen, Pirkko Muikku-Werner ja Erkki Savolainen. Helsinki: Finn Lectura 1997. [Esittely verkko-osoitteessa <http://www.joensuu.fi/hyperkielioppi/>.]
- Hyperkielioppi lehdissä 1997–1998. – <http://www.joensuu.fi/hyperkielioppi/lehdisto.htm>
- Kotus 2001 = Suomen kielen deskriptiivinen kielioppi -hankkeen esittely. – <http://www.kotus.fi/tutkimus/kielioppi/kielioppi.html>
- SAVOLAINEN, ERKKI 1994: *Hypermedia-sovellus suomen murteista. Ohjelman esittely ja käyttöohjeet*. Kasvatustie-
- teiden tiedekunnan opetusmonisteita 23. Joensuu: Joensuun yliopisto, Savonlinnan opettajankoulutuslaitos. [Verkkoversio 1998 osoitteessa <http://www.internetix.fi/opinnot/opintojaksot/8kieletkirjallisuus/aidinkieli/murteet/>]
- Tietotekniikan termitalkoot 2000. Suomenkielisten termien aakkosellinen hakemisto. Tekniikan Sanastokeskus. – <http://www.tsk.fi/termitalkoot/abc-fi.html>
- Verkkokielioppi = Erkki Savolainen ja Anneli Brown: *Suomen kielen äänne-, muoto- ja lauseoppia*. www-selaimella käytettävä suomen kielen oppimateriaali. Helsinki: Finn Lectura 2001. [Esittely verkko-osoitteessa <http://www.finnlectura.fi/verkko/esittely/>]
- VILKUNA, MARIA 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.

SUOMI VALTAA VERKKOA — TARKASTELUSSA ERKKI SAVOLAISEN VERKKOKIELIOPPI

Opetusta on alettu kehittää erilaisten digitaalisten materiaalien avulla. Opetusministeriö tukee eri kouluasteita virtuaaliapurahoilla, koska verkko-opetus ja koko tieto- ja viestintäteknikka nähdään vastauksena moniin opetuksen haasteisiin. Yliopistot kirjoittavat tietostrategioitaan, ja opettajakuntaa koulutetaan tieto- ja viestintäteknikan käyttäjiksi. Opetusmarkkinoiden ennustetaan globalisoituvan. Muun

muassa näistä syistä myös Oulussa on ryhtytty tarjoamaan opetusta perinteisten menetelmien lisäksi verkossa ja samalla tutustumaan Internetissä jo olevaan aineistoon ja sinne kehitettäviin oman alan resursseihin.

Oulun yliopiston suomen kielen jaoksessa pidetään Erkki Savolaisen laatimaa ja Finn Lecturan kustantamaa Verkkokielioppia ja sen edeltäjää, cd-romilla julkaistua Hyperkielioppia, yhtenä tiedon lisälähte-

▷